

пархії у другій половині XIX – на початку XX ст.»; Ірина ЕТКІНА, кандидат історичних наук, старший викладач кафедри історії Центрально-Східної Європи Інституту історії, етнології та правознавства імені О. М. Лазаревського Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка – на тему «Політичні переконання селянства Чернігівщини за доби Української революції (1917–1919 рр.)»; Наталія БОЙКО, вчителька історії ЗОШ I–III ступенів № 32 м. Чернігів – на тему «Діяльність Юрія Виноградського на чолі Чернігівського губернського комітету охорони пам'яток мистецтва і старовини»; Світлана СЕРГЕСЬВА, старший науковий співробітник Чернігівського обласного історичного музею імені В. В. Тарновського – на тему «Громадсько-політична діяльність І. Шрага в контексті подій Української революції на Чернігівщині (1917–1919 рр.)»; Оксана ОНЩЕНКО, кандидат історичних наук, доцент Чернігівської філії Київського славистичного університету – на тему «Діяльність Чернігівського Жіночого Союзу у регіоні протягом 1917 р.»; Ольга ГЕЙДА, кан-

дидат історичних наук, доцент кафедри історії та археології України Інституту історії, етнології та правознавства імені О.М. Лазаревського Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка – на тему «Микола Ілліч Шраг у «Біобібліографічному словнику видатних діячів Чернігівщини» Д.П. Бочкова»; Тамара АНДРІЙЧУК, кандидат філософських наук, доцент кафедри гуманітарних дисциплін Чернігівського державного технологічного університету – на тему «Чернігівці в лещатах радянської тоталітарної машини (на матеріалах справи Ананія Лебеда)».

Тамара ДЕМЧЕНКО, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії та археології України Інституту історії, етнології та правознавства імені О.М. Лазаревського Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка, виступила наприкінці наукового заходу з доповіддю на тему «Виборзька відозва в житті Іллі Шрага». Вона оголосила, що всі доповіді та наукові повідомлення учасників наукової конференції будуть видані у третьому випуску збірника статей і матеріалів «Шрагівські читання».

Сергій Зозуля (м. Ніжин)

II МІЖНАРОДНІ СПАСЬКІ ЧИТАННЯ В НІЖИНІ ТА БАТУРИНІ

26–28 вересня 2012 р. у містах Ніжині та Батурині Чернігівської обл. відбулися II Міжнародні Спаські наукові читання, присвячені 115-річчю від дня народження Ф.Г. Спаського. За два роками після проведення перших Спаських читань (жовтень 2010 р.) колишнє найбільше полкове місто Лівобережної України й остання столиця Гетьманщини приймали науковців і гостей з усіх куточків України, а також із Росії та Франції. Співорганізаторами форуму виступили Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, Національний історико-культурний заповідник (НІКЗ) «Гетьманська столиця», Інститут історії України НАН України, Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, Ніжинська міська рада та Ніжинський краєзнавчий музей імені Івана Спаського (НКМ), який став базовою приймаючою стороною.

Оргкомітет після майже річної підготовчої роботи напрацював і запропонував учасникам та гостям читань вельми цікаву й насичену програму – як наукових, так і культурних заходів.

Останніми найбільше був насичений перший день читань (26 вересня), складений організаторами виключно з культурно-екскурсійних заходів: екскурсії залами історичного відділу НКМ, оглядової екскурсії історичним центром Ніжина, екскурсії до Музею рідкісної книги бібліотеки НДУ імені Миколи Гоголя, а також відвідання найвеличніших храмів міста – перлини архітектури Українського Відродження Миколаївського собору (1654–1658) та величної грецької Всіхсвятської церкви (1760–1805). У приміщенні останнього – з благословення настоятеля храму та одного з меценатів проведення Спаських читань о. Сергія (Чечина) – відбувся концерт духовного співу Дитячого зразкового хору «Сяйво» Ніжинської дитячої музичної школи (керівник – і директор школи – С.О. Голуб). Наступні два дні – 27–28 вересня – також супроводжувалися екскурсійною програмою: відвіданням Меморіалу «Пам'яті Героїв Крут» (с. Пам'ятне Борзнянського району Чернігівської обл.) та музеїв НІКЗ «Гетьманська столиця» (Палац гетьмана Кирила

Розумовського, Цитадель Батуриної фортеці, Музей археології Батурина, Будинок генерально-го судді Кочубея на Чорній річці).

Однак основною упродовж другого й третього днів читань була все ж наукова робота. Відкрилися II Міжнародні Спаські читання у приміщенні Ніжинської міської ради. Під час урочистого відкриття до учасників звернулися з привітаннями від керівництва міста заступник Ніжинського міського голови С.Ю. Васильєва, директор НКМ Г.В. Назаренко, президент Асоціації працівників технічних музеїв Л.О. Гріффен, генеральний директор Національного заповідника «Глухів» С.А. Слесарєв, генеральний директор НКЗ «Гетьманська столиця» Н.Б. Реброва й інші.

Книгу для присутніх «прорекламував» її ідейний натхненник, співредактор і один із авторів – провідний науковий співробітник указаної установи, доктор технічних наук, професор Л.О. Гріффен. Він зазначив, що це перше подібне видання не лише в Україні, де після монографії С.З. Заремби в далекому 1994 р. не було узагальнюючих праць із пам'яткознавства, але й на пострадянському просторі – попри кілька спроб написання синтетичної узагальнюючої роботи, теоретичним і методологічним питанням там практично уваги не надавалася.

Суто наукова робота II Міжнародних Спаських читань полягала у проведенні пленарного та кількох секційних засідань. У їх роботі взяли участь і виголосили доповіді майже півсотні науковців, які

Між урочистою частиною та пленарним засіданням відбулося ще кілька цікавих подій. Насамперед варто згадати передання Центром пам'яткознавства НАН України і УТОПК районному управлінню освіти Ніжинської РДА добірки попередніх випусків наукового продовжуваного видання Центру пам'яткознавства «Ніжинська старовина» – для методичного кабінету управління освіти та для бібліотек шкіл району. Цей збірник, де публікуються розвідки з історії, пам'яткознавства, етнології, культури Ніжина та Ніжинщини, має прислужитися у навчальній роботі як учителям, так і учням у пізнанні свого краю.

Ще однією «родзинкою» початку роботи II Спаських читань була презентація щойно виданої колективної праці Центру пам'яткознавства НАН України і УТОПК «Основи пам'яткознавства».

представляли Харків, Полтаву, Дніпропетровськ, Кривий Ріг, Глухів, Конотоп, Вишневець, Севастополь, Корсунь-Шевченківський, Брянськ, Київ, а також, звісно, Чернігів, Батурин і Ніжин*¹ – учасників із цих міст було найбільше, що цілком логічно: Спаські читання від початку були орієнтовані насамперед на розгляд регіоналістичних проблем. Основні напрями наукових доповідей стосувалися дослідження різних пам'яткознавчих, музеєзнавчих, історичних й етнологічних проблем розвитку Північно-Дніпровського Лівобережжя –

*¹ Географія читань насправді була дещо ширшою – якщо враховувати заявки, надіслані для участі. Але за різних обставин їх автори не змогли взяти безпосередню участь у читаннях (учасники з Кіровограда, Переяслава-Хмельницького, Краматорська, Миколаєва тощо); загалом було заявлено більше 100 доповідей і повідомлень, з котрих участь у читаннях узяли близько 50 дослідників..

земель, що охоплюють басейн лівобічних допливів Дніпра від середньої його течії на півдні й до верхів'їв на півночі. Ареал територіально досить обширний, до нього нині входять українські, російські й білоруські землі. Але попри різну політико-адміністративну належність, ця обширна територія має досить багато спільного в історичному плині останнього тисячоліття, близька за національним і соціокультурним розвитком населення тощо. Відтак, фіксація напрацювань наукового вивчення вказаного регіону, живе професійне спілкування дослідників, обговорення планів майбутніх дослідів і було метою проведення цих міжнародних наукових читань у Ніжині та Батурині.

Третій – останній – день роботи читань цілком пройшов у м. Батурин, славнозвісній столиці Української козацької держави, де привітними господарями були співробітники НКЗ «Гетьманська столиця». Одне з секційних засідань та урочисте закриття II Міжнародних Спаських читань відбулося в Античній залі Палацу гетьмана Кирила Розумовського – пам'ятці архітектури, що нині є музеєм у складі батуринського заповідника. Зі слів генерального директора заповідника Н.Б. Ребрової, у Батурині, звісно, й раніше проводилися наукові форуми найвищого рівня, але в приміщенні палацу – вперше. І це, здається, стане традицією, адже засідання у межах Спаських читань виправдало очікування – аура гетьманського палацу, чудове оздоблення зали, дух козацької епохи радше наставляли на серйозну наукову роботу, активний обмін думками й досвідом.

Окремо варто сказати про присвяту читань – до річниці від дня народження представника відомої ніжинської родини Спаських – Феодосія Георгійовича, церковного та громадського діяча російської діаспори у Франції, брата українських науковців – етнолога й мистецтвознавця Євгенії Юріївни Спаської та історика-нумізмата, музейника Івана Георгійовича Спаського. Читання від початку, отримавши назву «Спаських», орієнтовані на продовження наукових досліджень у межах напрямів пошуку представників цієї родини: пам'яткознавства, регіональної історії, етнології, церковної історії, музеології. Тож і присвячуються читання до пам'ятних дат із сімейної історії родини Спаських, або до подій у даному регіоні, пов'язаних із діяльністю Спаських. Ф.Г. Спаський у далекому 1919 р. разом із двома іншими братами – Василем і Георгієм – емігрували за кордон, через Крим, Константинополь, Белград – до Парижа. Під час II Світової війни

Георгій загинув, Василь потрапив на польську територію – до Західної України, де й оселився після війни. Феодосій залишився у Парижі, отримав духовну освіту (в кожному поколінні родини Спаських завжди хтось присвячував життя служінню Богові), викладав у Свято-Сергіївському православному інституті, досліджував історію церковного розколу XVII ст. в Росії та особливості російського православного літургичного співу.

І ось після 90 років, Спаські знову зібралися у рідному Ніжині. У 2010 році на I Спаські читання приїздили онука Є.Ю. Спаської – Н.Ю. Анохіна з Санкт-Петербурга, донька І.Г. Спаського – Л.І. Вуїч з Москви та сини В.Г. Спаського – Микита і Климент із Нетішина. Цього разу до них долучилися онуки Ф.Г. Спаського – Мішель і Гелен зі своїми дітьми, котрі нині проживають у Франції – в Тулузі та під Парижем відповідно. Таке воз'єднання родини стало можливим якраз завдяки Спаським читанням. Нашадки визначного релігійного, освітнього й громадського діяча о. Георгія Спаського не лише побували у місті дитинства і юності їхніх батьків, але й відвідали родинне гніздо – пам'ятку історії «Будинок родини Спаських», що до сьогодні збереглася в Ніжині практично в первісному стані.

Загалом, II Міжнародні Спаські наукові читання зібрали вельми представницьку аудиторію, засвідчили зацікавленість наукових кіл як в Україні, так і за її межами проблематикою регіоналістики, пам'яткознавства, музеєзнавства, етнології та церковної історії Північно-Дніпровського Лівобережжя. Напрацьований матеріал під час читань згодом має з'явитися на сторінках найближчих випусків наукового збірника «Ніжинська старовина» і помітно збагатить історіографічний наратив сучасної української науки, а також прислужиться у вирішенні чисельних наукових питань як щодо конкретних тематичних досліджень, так і теоретико-методологічних студій. Практика показала, що Спаські читання мали не лише наукову користь – вони органічно вписалися в культурно-освітній розвиток Ніжина, Батурина, регіону в цілому. Адже, наприклад, зрушення впродовж 2011–2012 років у справі створення в Ніжині історико-культурного заповідника, задуманого ще наприкінці 1980-х років, відбулися не в останню чергу завдяки I Спаським читанням 2010 р., одна з резолюцій яких закликала місцеву владу Ніжина домагатися створення заповідника в цьому давньому українському місті. Тож

широ сподіваємося, що результати II Спаських читань матимуть дієвий вплив на культурні й наукові процеси означеного регіону.

Але найголовніше, задля чого й проводився цей науковий форум: відбулося широке й невимушене, в т.ч. й неформальне, професійне спілкування дос-

лідників з різних куточків України й зарубіжжя, об'єднаних спільними науковими інтересами, тематикою досліджень; були обговорені актуальні й наболілі дослідницькі проблеми, намічені нові плани. Один із таких планів – проведення III Міжнародних Спаських наукових читань восени 2014 р.

Ольга Шамиуріна (м. Сімферополь)

МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ «АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ІСТОРІЇ, КУЛЬТУРИ ТА ЕТНОГРАФІЇ ПІВДЕННО-СХІДНОГО КРИМУ»: 5 РОКІВ ПЛІДНОЇ РОБОТИ

5–7 жовтня 2012 року в селищі Новий Світ відбулася V Міжнародна наукова конференція «Актуальні питання історії, культури та етнографії Південно-Східного Криму». Захід проводиться щорічно, починаючи з 2008 року. Ідея проведення наукової конференції «Актуальні питання історії, культури та етнографії Південно-Східного Криму» була продиктована необхідністю заповнити прогалини в історії, зберегти культурну спадщину регіону для нащадків. Вона була реалізована в 2008 році членами «Благодійного фонду «Афінеон» за підтримки Новосвітської селищної ради. З 2010 року співorganizатором конференції стала Кримська республіканська організація Національної спілки краєзнавців України. Захід одразу ж привернув увагу наукової громадськості, яка активно відгукнулася на запрошення до вивчення Південного Сходу Криму. Уже 2010 року значно розширилась географія учасників, і конференція отримала статус міжнародної.

Спочатку основною метою конференції була популяризація історико-культурної спадщини Південно-Східного Криму і сприяння його вивченню. Проте з часом поступово розширилися географічні рамки досліджуваної території і збільшився спектр напрямків, що вивчаються.

Безумовно, якщо чітко дотримуватися заданих регіональних меж у дослідженнях, то частина матеріалів з історії та культури може бути незаслужено забутою. Так, як у випадках, коли йдеться про події, що відбуваються в інших регіонах Криму або за межами півострова, але так чи інакше пов'язаних з Південно-Східним Кримом. Тому на сьогоднішній день географічні рамки досліджень фактично значно розширені.

Міжнародна наукова конференція «Актуальні питання історії, культури та етнографії Південно-

Східного Криму» отримала репутацію заходу, який відкриває нові горизонти для виявлення і вивчення раніше невідомих фактів з минулого. За роки плідної роботи дослідників було видано чотири збірники доповідей. Готується до публікації п'ятий.

Приємно знати, що нові відомості, озвучені на конференціях, одразу стають доступними. Це є однією з особливостей конференції. Вони публікуються в регіональних газетах «Судацькі вісті», «Кримська п'ятниця», на міських порталах новин, широко використовуються школярами регіону при проведенні досліджень.

Важливість внеску учасників конференції у вивчення та популяризацію історичної спадщини високо оцінено представниками влади, які привітали гостей з її відкриттям. Серед тих, що висловили вітання, були депутат Верховної Ради України Б.Д. Дейч, Судацький міський голова В.М. Серов, Новосвітський селищний голова А.П. Пугачов.

На пленарних засіданнях конференції в цьому році пролунала низка яскравих доповідей. Серед них: презентація доктора історичних наук, професора кафедри історії України Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського (Сімферополь) А.А. Непомнящого «18 випусків книжкової серії «Бібліографія кримиознавства»: завдання, здобутки, перспективи». Не обійшлося й без доповідей про видатних діячів, що залишили свій слід в історії Південно-Східного регіону Криму. Цьому напрямку була присвячена доповідь доктора історичних наук, професора В.Ю. Ганкевича, присвячена перебуванню в Судаку О.Ф.Л. Віесс де Мармона, герцога Рагузького.

Найбільшу популярність на конференції отримали проблеми музеєфікації й охорони пам'яток історії та культури: доповіді Н.В. Кармазіної,